

Bölgesel Caydırıcılık ve Uluslararası Baskı Arasında İran Güç Dengesi ve Olasılığın Sınırları?

Büyük çıkarların eski hesaplarla kesiştiği istikrarsız bir bölgede İran, amansız bir siyasi ve güvenlik fırtınasının merkezinde yer almaktadır. 1979 devriminden bu yana İran, sadece etkisini pekiştirmeye çalışan bir bölgesel güç olmakla kalmamış, aksine Orta Doğu dengesinde merkezi bir aktör haline gelmiş, etkisini Körfez'den Akdeniz'e kadar genişletmiş ve ABD'ye düşmanca bir imaj sergilerken, ABD'nin planlarına hizmet eden bir konuma gelmiştir.

İran, yirmi yılı aşkın bir süredir, bölgesel etkisini genişletmek ile artan uluslararası baskı arasında karmaşık bir gelgit durumu yaşamaktadır. Orta Doğu'da birçok gerilim noktasında siyasi ve askeri varlığını pekiştirirken, aynı zamanda ekonomik yaptırımlar ve artan diplomatik izolasyonla da karşı karşıya kalmıştır.

2003 yılından Irak'taki Saddam Hüseyin rejiminin düşüşünden bu yana İran'ın bölgedeki etkisinin özellikleri, gerek siyasi, gerek ekonomik, gerekse askeri destek yoluyla yerel ve yabancı müttefiklerin destekleme stratejisine dayalı olarak artmaya başlamıştır.

Irak'ta, Amerika'nın ilan etmediği desteğiyle siyasi bir güç ve askeri gruplar olarak etkisini genişletmiş, Suriye'de ise devrim sırasında Beşar Esad rejimini desteklemiştir; ayrıca Lübnan'da kendi partisini desteklerken Yemen'de de Husi'leri destekleyerek etkisini güçlendirmiştir. Bu genişleme ona, stratejik baskı kartları sağlamış ve direniş eksenini olarak bilinen yapıyı güçlendirmiştir; bu da onun bölgesel güç dengesinde etkili olmasını sağlamış ve böylece kendisini Orta Doğu ile ilgili herhangi bir anlaşmada göz ardı edilemeyecek bir aktör olarak dayatmıştır.

Ancak ABD'nin bölgedeki politikasındaki değişikliklerle birlikte manzara da değişmiştir. Zira İran'ın dış dalları budanmış, yurtdışındaki bir dizi önemli şahsiyeti suikasta kurban gitmiş ve önemli dosyalar, bunlardan sorumlu olanların suikastıyla kapanmıştır. Bu dosyaların izleri, liderleri İbrahim Reisi'nin ölümüyle birlikte ortadan kaybolmuştur. Ayrıca İranlı liderler arka arkaya düzenlenen saldırıların hedefi olmaya başlamış ve özellikle Trump yönetiminin 2018 yılındaki ilk döneminde nükleer anlaşmadan çekilmesinden bu yana, İran'ın nükleer programlarıyla bağlantılı bir dizi yaptırımlarla birlikte üzerindeki uluslararası baskı artmıştır. İşte tam da bu noktada bir dönüm noktası yaşanmıştır; zira Amerika, petrol ve bankacılık sektörlerini hedef alan sıkı yaptırımları yeniden dayatmaya başlamıştır.

Joe Biden döneminde anlaşmayı yeniden canlandırma girişiminde bir umut ışığı belirmesine rağmen, müzakereler tökezlemeye devam ederken İran ise uranyum zenginleştirme seviyelerini artırmaya devam ederek Batı'nın endişelerini artırmış ve dolaylı bir çatışma olasılığını yükseltmiştir.

Yaptırımlar, İran ekonomisinin sıkıntılarını daha da ağırlaştırmış ve para biriminin değer kaybetmesi, enflasyon ve işsizlik oranlarının artması gibi iç etkileri ortaya çıkmıştır; bu da artan sosyal baskıları yansıtan tekrarlanan protestolara yol açmıştır.

İran yönetimi, ekonomik kayıpları telafi etmek için bölgesel kazanımları en üst düzeye çıkarmayı ve iç cephedeki uyumu korumayı temel alan hassas bir denkleme dayanmaktadır. Ancak yaptırımların devam etmesi ekonomiye yapısal bir meydan okuma oluştururken, bölgesel çatışmalara derinlemesine dahil olması İran'a giderek artan mali ve siyasi yükler getirmiş olup bu da bazı aşamalarda, baskı altında olan bazı alanlarda varlığını azaltmayı kabul etmesine neden olmuştur.

Bugün İran, devam eden dış baskıların ve artan ekonomik baskıların gölgesinde karmaşık bir aşamadan geçmektedir. Ayrıca dahili siyasi sahne, özellikle sistem seçilmiş ve seçilmemiş kurumlar arasındaki dengeye dayalı olduğundan dolayı birtakım değişikliklere tanık olmaktadır; zira reformist akımın varlığı gerilerken muhafazakar akımın etkisi ise yükselmektedir, bu da seçmen katılımında önemli bir düşüşe yol açmış olup bu ise halkın siyasi sürece ilgisinin nispeten azaldığını göstermektedir.

Ayrıca İran, son zamanlarda tekrarlanan protesto dalgalarına tanık olmaktadır; bu protestoları harekete geçiren odakların kimler olduğuna bakmaksızın gençler ile yetkililer arasındaki uçurumun, gençlerin bireysel özgürlükler konusundaki özlemlerinin, sosyal medya araçlarının etkisinin ve kötüleşen ekonomik durumun sonucunda sokaklar kargaşaya hazır gibi görünmektedir. Her hareketle birlikte rejim, şimdiye kadar güvenlik ve askeri araçlar ve dış baskıya direnmeye odaklanan mobilize edici bir söylem yoluyla istikrar dengesini korumayı başarmıştır.

Bu baskı karşısında İran doğuya yönelik açılımını yoğunlaştırmıştır; bu da enerji ve altyapıyı kapsayan uzun vadeli stratejik ortaklık kapsamında Çin ile ve özellikle bölgesel ve uluslararası konularda siyasi ve askeri işbirliği yoluyla Rusya ile kurduğu ilişkilerde ortaya çıkmaktadır; ayrıca kendisine siyasi ve ekonomik nefes alma alanı sağlayan Şengay İşbirliği Örgütü gibi Batılı olmayan dışı bloklara da katılmıştır.

Öte yandan Amerika, İran'ı tamamen boğmaya değil, aksine nükleer programını ve uzun menzilli balistik füzelerini kontrol altına almaya çalışmaktadır. Zira Amerika, bölgedeki müttefiklerinin üstünlüğünü korumak için ekonomik ve siyasi baskı uygulayarak İran'ı tavizler vermeye zorlamaktadır ki bu müttefiklerin başında askeri ve nükleer üstünlüğünü korumaya hırs gösteren Yahudi varlığı gelmektedir.

Yahudi varlığı, "savaş arası operasyonlar" olarak bilinen, yani daha geniş bir bölgesel çatışmaya yol açmadan İran'ın konumlanmasının maliyetini yükselten sınırlı siber, hava veya deniz saldırıları yoluyla çatışmayı yönetme eğilimindedir. Amerika ise nükleer silahların yayılmasını önlemeyi öncelikleri olarak belirlemiş olup ancak topyekûn bir savaştan kaçınmaktadır; bununla birlikte baskıyı artırmak için sınırlı ve hesaplı bir saldırı yapması da olasılık dışı değildir.

Amerika ile Yahudi varlığı arasındaki anlaşmazlık risk düzeyinde yatmaktadır; zira Yahudi varlığı önleyici güç seçeneği yönünde baskı yaparken, Amerika ise bölgede daha geniş bir dengeyi korumak için geçici anlaşmalara veya aşamalı anlaşmalara açık kapı bırakmaktadır.

Yahudi varlığı, Amerika içinde baskı araçlarına sahiptir ve bu araçların en önde geleni, siyasi destek ve yasama baskısı yoluyla Kongre üzerinde etkisi olan Amerikan İsrail Kamu İlişkileri Komitesi (AIPAC) olup bu komitenin hem Cumhuriyetçi hem de Demokrat partilerde güçlü ittifakları vardır ve Yahudi varlığının güvenliğini Amerika'nın Orta Doğu'daki çıkarlarıyla ilişkilendiren güvenlik söylemleri kullanmaktadır. Ancak bu araçlar savaş kararları dayatamaz; çünkü Amerikan kararı öncelikle Amerikan ulusal çıkarlarının hesaplamalarına dayanmaktadır.

Amerika, diplomatik baskı araçlarının yetersiz olduğunu düşünürse, Güvenlik Konseyi'nde hızlı bir diplomatik hamleyle, ilk günden itibaren arabuluculuk girişimlerinin etkinleşmesiyle ve belki de İran rejimine yönelik iç baskıyı artırma çabasıyla birlikte dikkatli ve hesaplı olmak kaydıyla, sınırlı bir hava saldırısı, deniz çatışması veya siber saldırı gibi kısa ve sınırlı bir saldırıya başvurabilir.

Sonuç olarak İran, caydırıcılık çizgilerinin prestij hesaplarıyla iç içe girdiği ve büyük çıkarların zorluklarla ağırlaşan iç meselelerle kesiştiği son derece hassas bir bölgesel denklemin merkezinde yer almaya devam etmektedir.

Mesele sadece savaş ya da barış meselesi değildir, aksine güç ve maliyet, hırs ve kudret, askeri mesajlar ve ince diplomatik sinyaller arasındaki hassas bir denge meselesidir.

Amerika, hesaplanmamış şekilde atılacak herhangi bir adımın, geleneksel hesaplamaların ötesine geçen bir yangını ateşleyebileceğinin ve bunun da küresel ekonomi, enerji güvenliği ve tüm bölgenin istikrarı üzerinde etkilerinin olabileceğinin farkındadır.

Bu nedenle sahne, daha çok bir uçurumun kenarında yapılan halat çekme yarışına benziyor; böylece her iki taraf da ipi tamamen koparmadan bir diğerinin sabrını sınıyor.

Gelecek doğru bir çizgiyle çizilmiş gibi görünmüyor ve geriye şu soru kalıyor; soğuk caydırıcılık mantığı mı galip gelecek, yoksa anlık duygular mı hesaplamanın hikmetine galip gelecek?

Orta Doğu'daki dönüşümler sadece niyetlerle değil, aksine güç dengeleri ve bu dengedeki değişiklikler, olasılık sınırları ve denklemler değiştiğinde halk tabanının her an durumu tersine çevirebilme yeteneği ile gerçekleşebilir.

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan

Nebil Abdulkerim